

Epistolari Gaziell - Josep Pla (1941-1964)

FRANCESC MONTERO AULET

Universitat de Girona - Institut de Llengua i Cultura Catalanes

francesc.montero@udg.edu

GAZIEL & PLA (2018): Gaziell i Josep Pla, *Estimat amic. Epistolari 1941-1964 i textos complementaris*, edició a cura de Manuel Llanas, Barcelona: Edicions Destino.

Màxims exponents de la brillant generació d'escriptors-periodistes d'entreguerres, Gaziell i Josep Pla són dos tòtems de la literatura i el periodisme català del segle XX.

A banda de grans escriptors, Gaziell —nom de ploma d'Agustí Calvet— i Josep Pla van ser dos intel·lectuals compromesos amb la societat, i dos integrants de la generació «cremada» o «destruïda» per la guerra civil (DÍAZ-PLAJA 1966). Estipendiats per Francesc Cambó entre 1936 i 1939, al seu retorn a Catalunya van adaptar-se a les circumstàncies: Josep Pla es va recloure al mas Pla, «àncora vital» de l'escriptor (PLA 2014: xxi), va recuperar l'exercici del periodisme i es va dedicar a construir la seva magna obra. Gaziell, en canvi, va viure a Madrid, encarregant-se de l'editorial Plus Ultra i observant la realitat catalana des de la distància i durant les estades estivals a Sant Feliu de Guíxols. Així, durant la postguerra es van convertir en dos autèntics «vencedors vençuts» (MONTERO 2016: 223). No els únics, però sí dos dels més representatius.

Pla i Gaziell es van conèixer el 1922 a Gènova, en qualitat de corresponents. Abans de la guerra van mantenir una relació distant, marcada per les crítiques que Pla va etzibar a *La Vanguardia* i, de retruc, al seu director, Gaziell, en la coneguda sèrie «Periodisme... Permetin!» escrita a quatre mans el 1924 amb Eugeni Xammar (XAMMAR 1989: 51-65). Com contextualitza Manuel Llanas en el pròleg a l'epistolari, Gaziell sempre va respondre amb el silenci i un «olímpic desdeny». No obstant això, durant la postguerra la relació es va reprendre, primer tímida i, més tard, amb afecte i estimació creixent. Com recordava Gaziell el 1957 en una impagable carta al seu amic Jordi Rubió —citada per Llanas al pròleg—, tot i l'aparent fredor de Pla va començar a percebre en ell «una pila de replecs més humans i amagats del que semblava». L'acostament definitiu es va produir una matinada de 1954, quan un compungit Pla va expressar-li el seu penediment pels atacs de preguerra. Com a resposta, Gaziell va segellar l'amistat amb «una de les abraçades més bones que hagi donat jo a la meua vida».

El conjunt de 58 cartes creuades entre els dos autors il·lustren aquesta amistat de postguerra, així com la coincidència de posicionaments sobre la situació del moment. Han pogut veure la llum gràcies a una donació de cartes de Pla a Gaziell a la Fundació Josep Pla de Palafrugell. Aquests documents es van relacionar amb les cartes rebudes per Pla dipositades a la mateixa entitat, i la Càtedra Josep Pla de

la UdG i Edicions Destino en van impulsar l'edició rigorosa, encarregada amb bon criteri al gaziellista Manuel Llanas.

L'epistolari és irregular, característica habitual en aquest gènere. Del total, tan sols 7 cartes són de Josep Pla —per alguns comentaris de Gaziell, es dedueix que n'hi devia haver més, que s'han de considerar perdudes. De la resta, algunes són de circumstàncies. La disposició temporal també és desigual: hi ha un salt accentuat entre la primera carta, de 1941, i les següents, de 1946 i 1947. A partir de llavors, sense ser mai freqüent ni estreta, la relació esdevé més regular, majoritàriament quan Gaziell era a Sant Feliu i es mostrava sol·licit, ansiós per veure Pla. El 30 de setembre de 1950, Gaziell expressa ja sense reserves el seu desencís davant la situació del país: «aquest país [...] té el seu tarannà personal, [...] i és el de no admetre com situacions estables més que dugues: la tirania i l'anarquia, però que s'assemblen tant que un ja no sap on comença l'una i acaba l'altra».

En una carta de 29 de setembre de 1953, la millor del recull i que per ella mateixa el justifica, Gaziell considera Pla «l'escriptor vivent més gloriós i més llegit de Catalunya» i sent que, tot i les diferències, estan units per «afinitats bàsiques, essencials, en les finalitats». A continuació, expressa amb concisió la proximitat d'esperit amb Pla:

Vós i jo som autènticament catalans [...]. Som, ademés, racionalistes, realistes, liberals, tolerants, comprensius: enemics instintius de totes les nigromàncies que enterboleixen l'esperit dels homes i enfosqueixen el món. [...] Vós i jo hem estat sempre sincers i independents —tot el que humanament ens ha estat possible— de cara als nostres públics. Mai no hem explotat els ideals que hem servit per treure'n profit personal, sinó més aviat al contrari [...]. No hem rebut mai càrrecs ni honors de ningú, ni dels nostres afins, ni dels que remenaven les cireres que nosaltres contribuïem, evidentment, a collir. I ara, sobretot, després del gran desastre col·lectiu —català i hispànic—, quan tanta de gent ha canviat o prova de canviar de camisa, [...] nosaltres seguim estant allà on érem, malgrat la dissort, malgrat la persecució.

A la part final de l'epistolari hi ha dos dels temes de major substància del recull: d'una banda, la participació al jurat del primer premi Sant Jordi de novel·la impulsat per Òmnium Cultural, que substituïa el Joanot Martorell, i que va passar a la història per haver descartat *Colometa* de Mercè Rodoreda —la futura novel·la *La Plaça del Diamant*— i haver guardonat *Viure no és fàcil* d'Enric Massó. El 14 de novembre de 1960, Pla defineix el text de Rodoreda com «un intent fallit», i sentència respecte *Ronda naval sota la boira* de Pere Calders: «Sembla mentida que pugui existir una llauna tan ben escrita». Incòmode en aquest jurat, Pla malda l'any següent per sortir-ne.

L'altre tema rellevant és el trasbals davant la mort de Josep M. Cruzet el 1962. Les respectives correspondències amb l'editor de Selecta són de referència obligada per entendre les circumstàncies que van envoltar la represa pública de la

literatura catalana, i un testimoni de primer ordre de l'afecte que li professaven (PLA-CRUZET 2003 i GAZIEL-CRUZET 2014). El 20 de febrer de 1962 Gaziell confessa sentir-se «molt sol enmig d'una confusió gran» i troba a faltar Pla, «l'únic amb qui jo hauria pogut parlar com cal d'aquest fet horrible». Pla respon que ha caigut «en un estat de misantropia absoluta». Tot seguit, per evitar perdre la feina feta els darrers anys, proposa sense embuts a Gaziell que es posi al capdavant de l'editorial: «Vós seríeu l'home indicat per la continuació —primer sense fer gaire soroll i després explícitament. Deixem-nos de compliments i de collonades. Si no continuem estem perduts definitivament». Malgrat l'empenta, la iniciativa va quedar en no-res. Després d'aquest intercanvi, tan sols quatre cartes més. El 18 de març de 1964, l'autor de Sant Feliu s'ensumava el final: «Estic malalt, més del que caldria. Però tinc l'esperança —no sé si fonamentada o no— de començar a sortir del sot». La prematura mort li arribaria el 12 d'abril.

Completen el volum uns apèndixs que il·lustren aspectes referits a les cartes: ressenyes de Pla a llibres de Gaziell «“Gaziell” i la seva *Vila del Vuitcents*» (1953) i «La rueda del tiempo. Historia y vida de San Feliu de Guíxols» (1963), el retrat de passaport que l'autor d'*El quadern gris* va dedicar al seu amic i un text inclòs a *Notes per a Sílvia*. Tanmateix, més sucosos són els materials redactats per Gaziell sobre *La Vanguardia* i el comte de Godó per a l'homenot que Pla va dedicar al propietari del diari, i que fan més àcida encara la visió del periodista exposada al llibre sobre la història del diari en el qual va treballar (GAZIEL 1971), i entronquen amb el text de dimissió que volia presentar el 1932 descobert per Manuel Llanas (2019). Inicialment l'homenot planià havia d'estar dedicat al director, però aquestes informacions van fer-lo canviar d'opinió. Gaziell sintetitza amb sagacitat els factors que van propiciar l'èxit fulgurant de *La Vanguardia*: «superioritat tècnica i material absoluta» i «model de diari *no engagé* amb res més que amb la conveniència de l'empresa». Culmina el retrat amb definicions impagables de Ramon Godó (1864-1931) —«un tirà implacable» i un «amargat de tot, impotent absolut»— i sentència que la seva vida va estar regida per les següents característiques essencials:

Un gairebé absolut i tràgic isolament espiritual, motivat pels seus inguaribles defectes físics (era [...] sord, coix, curt de vista i de parla embossada, malfiat de tothom com una mala cosa); un tancament en l'exclusiu afany de diner, no per fruir-ne (era avar i asceta), sinó per gaudir-ne en l'aspra seguretat que dona la seva força monstruosa; un urc passional pel seu diari i per no permetre que ningú no el manegés més que ell; un odi visceral al catalanisme i a tot el que en tingués la més lleu ferum.

Liberals moderats, franquistes de primera hora penedits i sempre antirepublicans i catalanistes convençuts, Josep Pla i Gaziell no van trobar el seu espai durant l'«etapa embogidora» dels anys vint i trenta, que segons Gaziell va conduir a «l'adveniment fatal de la república i de tot el que seguí fins a la prevista catàstro-

fe». Després de 1939, durant molts anys no hi va haver espai per a intel·lectuals de la seva categoria: n'havíem constatat el desencís a les *Meditacions en el desert* en el cas de Gaziell (1999) i a *La vida lenta. Notes per a tres diaris 1956-1957-1964* (2014) i a *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses* (2017) en el de Pla. Gràcies a aquest epistolari, a més de les coincidències de pensament, descobrim un afecte sincer que els apropa i humanitza i, alhora, contribueix a definir millor les seves complexes actituds durant la postguerra.

BIBLIOGRAFIA

- DÍAZ-PLAJA (1966): Guillermo Díaz-Plaja, *Memoria de una generación destruida (1930-1936)*, Barcelona: Delos-Aymà.
- GAZIEL (1971): Gaziell, *Història de la Vanguardia*, París: Edicions Catalanes de París.
- (1999): Gaziell, *Meditacions en el desert*, Barcelona: La Magrana.
- GAZIEL & CRUZET (2014): Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'editorial Selecta), *Correspondència (1951-1964)*, edició de Manuel Llanas, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- LLANAS (2019): Manuel Llanas, «Apareix l'inèdit amb què Gaziell volia dimitir de *La Vanguardia*», *Ara*, 09-06-2019.
- MONTERO AULET (2016): Francesc Montero Aulet, *Manuel Brunet. El periodisme d'idees a l'ull de l'huracà*, Catarroja: Afers.
- PLA (2014): Josep Pla, *La vida lenta. Notes per a tres diaris: 1956, 1957, 1964*, edició de Xavier Pla, Barcelona: Destino.
- (2017): Josep Pla, *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses*, edició de Francesc Montero, Barcelona: Destino.
- PLA & CRUZET (2003): Josep Pla i Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de M. Josepa Gallofré, Barcelona: Destino.
- XAMMAR (1989): Eugeni Xammar, *Periodisme... Permetin!*, Barcelona: Quaderns Crema.